

права на допит свідків. У справі Жуковський проти України (*Zhukovskiy v. Ukraine*, no. 31240/03, 3 March 2011) заявника судили за злочин, скоєний в Росії за п'ять тисяч кілометрів від місця розгляду справи. Незважаючи на те, що Держава за допомогою запиту про міжнародно-правову допомогу і намагалася забезпечити привід свідків, а згодом допит цих свідків в Росії, на думку Суду заявник та його адвокат не були належним чином залучені до допиту, а сучасні технології могли б забезпечити більш інтерактивну участь заявника та його адвоката в цьому процесі. Суд неодноразово звертався до питання щодо використання міжнародної правової допомоги для розшуку та допиту свідків, зокрема у рішенні Великої Палати у справі Щачашвілі проти Німеччини (*Schatschaschwili v. Germany* [GC], no. 9154/10, ECHR 2015).

Як видно з представленої вище практики Європейського суду, різні аспекти міжнародної правової допомоги можуть відігравати важливу роль у справах про захист прав та свобод, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини. Більш детальний та всеосяжний аналіз цих питань допоможе узгодити та поліпшити діяльність різних органів влади у виконанні міжнародно-правових зобов'язань Держави за договорами про міжнародну правову допомогу з урахуванням вимог Європейської конвенції з прав людини.

УДК 343.2/.7 (043.2)

Борейко Г. Д., заступник прокурора
Львівської області, м. Львів, Україна

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Одним із завдань кримінального судочинства є те, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний. Тому питання визначення суб'єкта злочину є надзвичайно важливим аспектом кримінального права.

Вперше у КК України 2001 року законодавець ввів поняття суб'єкта злочину та об'єднав всі основні питання щодо цього поняття в окремий Розділ IV «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину)» Загальної частини. Здавалося б, що КК України мав би полегшити роботу практичних працівників та унеможливити виникнення спірних питань із цього приводу, однак у практиці правоохоронних та судових органів досі трапляються випадки неправильного визначення суб'єкта злочинів проти трудових прав людини.

У кримінальний закон України введено поняття спеціального суб'єкта злочину, якому притаманні всі ознаки, що й загальному, а також й інші

ознаки, передбачені законом. Визначення спеціальних ознак суб'єкта злочину, в тому числі злочинів проти трудових прав людини, обумовлюється специфікою окремих складів цих злочинів, учинення яких є можливим у зв'язку із відповідним видом людської діяльності, яку можуть здійснювати не всі, а лише обмежене коло осіб.

Вивчаючи окрему групу злочинів – злочинів проти трудових прав, встановлено, що суб'єкт усіх цих злочинів є спеціальним (ст. ст. 172, 173, 175, 271-274 КК України) окрім злочину, передбаченого ст. 174 КК України, суб'єкт якого є загальним, що зумовлено специфікою посягання і характером суспільно небезпечного діяння.

Аналізуючи диспозиції норм, які встановлюють відповідальність за вчинення досліджуваних злочинів, суб'єктом яких є лише спеціальний суб'єкт, з'ясовано, що перелік таких суб'єктів є широким, зокрема: службова особа підприємства, установи, організації; окремий громадянин або уповноважена ним особа; керівник підприємства, установи або організації; громадянин-суб'єкт підприємницької діяльності; службова особа підприємства, установи, організації, на яку покладено обов'язок забезпечувати дотримання вимог законодавства у сфері охорони праці; особа, яка зобов'язана дотримуватися правил безпеки на підприємстві певного виду виробництва.

У диспозиціях вищеперелічених норм суб'єкта злочинів прямо не вказано. Однак на основі аналізу об'єктивних ознак цих діянь можна такі з'ясувати.

Так, сторонами трудового договору є роботодавець та працівник. Поняття «роботодавець» вживається здебільшого в науці трудового права. Чинний КЗпПУ такого поняття не застосовує. Поряд із цим, визначення поняття «роботодавець» запропоновано в проекті Трудового кодексу України – юридична (підприємство, установа, організація) або фізична особа, яка в межах трудових відносин використовує працю фізичних осіб. Роботодавцем може бути фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність [1]. Водночас роботодавець – це насамперед особа, яка надає роботу іншій особі на підставі трудового договору у формі будь-якого з його різновидів, передбачених законодавством, у тому числі при обранні чи призначенні на посаду [2, с. 79].

Роботодавець як юридична особа представлений особою, яка очолює конкретне підприємство, установу, організацію, тобто обіймає певну керівну посаду. Такою особою є керівник підприємства, установи, організації, оскільки лише він уповноважений від імені юридичної особи укладати трудовий договір із працівником, тобто приймати на роботу та проводити звільнення.

Отож, попри те, що у диспозиції статей досліджуваних злочинів вказівки на суб'єкта злочину немає, вивчення ознак злочинних діянь, якими вчиняється цей злочин, засвідчує, що їх може вчинити тільки

керівник підприємства, установи, організації, який наділений повноваженнями прийому та звільнення працівника з роботи.

Немає однастайності і щодо визнання суб'єктом цих злочинів суб'єкта підприємницької діяльності-фізичну особу. Не сприяє розумінню визначення вказаного суб'єкта господарювання суб'єктом злочинів і відсутність визначення цього поняття у чинному законодавстві.

Статус фізичної особи-підприємця – це юридичний статус, який засвідчує право особи на зайняття підприємницькою діяльністю, зокрема, самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

У ст. 51 ЦК України передбачено, що до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин. Тобто з аналізу змісту норм законодавства очевидно, що суб'єкт підприємницької діяльності-фізична особа має право приймати осіб на роботу та звільняти їх, водночас є єдиною службовою особою, яка наділена такими повноваженнями у межах діяльності такого суб'єкта господарювання.

У науковій літературі немає єдиного підходу і щодо визнання службовою особою суб'єкта підприємницької діяльності-фізичну особу. Існує думка, що такий суб'єкт господарювання може набувати ознак службової особи в тих випадках, коли вона виконує організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції. До прикладу, коли така особа з метою сприяння своїй підприємницькій діяльності на підставі трудового договору наймає працівників і здійснює керівництво виробничою діяльністю трудового колективу, вона набуває організаційно-розпорядчих повноважень щодо підлеглих працівників [3, 1050].

Відповідно до вимог ст. 46 ГК України, підприємці мають право укладати з громадянами договори щодо використання їх праці. При використанні найманої праці на суб'єкта підприємницької діяльності-фізичну особу повністю поширюється законодавство України про працю. Наділення цього суб'єкта такими правами щодо найманого працівника свідчить про виконання ним організаційно-розпорядчих функцій, що, з урахуванням положень ч. 3 ст. 18 КК України, наділяє суб'єкта підприємницької діяльності-фізичну особу ознаками службової.

У Проекті Трудового кодексу України враховано таку ознаку і передбачено, що роботодавцем вважається фізична особа-суб'єкт підприємницької діяльності без створення юридичної особи, яка в межах трудових відносин використовує право фізичних осіб для здійснення господарської діяльності, а також інші фізичні особи, які для задоволення особистих потреб та ведення домашнього господарства використовують

працю фізичних осіб на підставі трудового договору [1].

В українській юридичній літературі простежується позиція з приводу визнання юридичної особи суб'єктом злочину. Так, з прийняттям Закону України від 23.05.2013 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» внесено зміни у КК України (доповнено розділ 14-1 Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб).

Відповідно до норм чинного законодавства притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності залишається поза межами правового поля, натомість законодавець передбачив можливість застосувати до юридичної особи заходи кримінально-правового характеру. Одночасно, слід звернути увагу й на той факт, що нормативні положення стосовно відповідальності юридичних осіб перебувають зараз у колізії з чинним кримінальним законодавством.

В той же час, законодавство іноземних держав, зокрема, Франції, Англії, США, ФРН, Японії, Італії, Литви, Естонії, Молдови, Польщі, Бельгії, Данії, Фінляндії, Норвегії, Португалії, Нідерландів, передбачає кримінальну відповідальність юридичних осіб.

Звісно, заперечувати існування такого інституту в теорії кримінального права не варто, але його необхідно розглядати з урахуванням специфіки національного законодавства. На сучасному етапі економічного та політичного розвитку нашої держави визнання юридичної особи суб'єктом саме злочинів проти трудових прав людини є недоцільним, а застосовувати такі жорсткі заходи за вчинення злочинів, зокрема, тих, що передбачені ст. ст. 172-175 КК України та які є злочинами невеликої та середньої тяжкості, не виправдано.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що суб'єктом злочинів проти трудових прав людини у чинній редакції КК України може бути і загальний, так і спеціальний, що зумовлено об'єктом посягання і характером суспільного небезпечного діяння. При цьому, суб'єктом злочинів, які передбачені ст. ст. 172-175 КК України є керівник підприємства, установи, організації та суб'єкт підприємницької діяльності-фізична особа.

Література

1. Проект Трудового кодексу України від 22.04.2013 № 2902 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46746
2. Пилипенко П. Д. Трудове право України. Академічний курс: підруч. / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак та ін.; за ред. П. Д. Пилипенка. – 3-тє вид., переробл. і доп. – К.: Ін Юре, 2007. – 536 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу / за ред. М. І. Мельника, С. І. Хавронюка. – К., 2012. – 1050 с.